

Wehrmacht, Jodl, in een bespreking met Hitler dat Christiansen 'nicht gerade ein geborener Armeeführer' was¹) – hij bleef niet lang legerbevelhebber; begin februari werd hij in die functie opgevolgd door de *General der Infanterie* H. Blumentritt. Als louter *Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden* vestigde ook Christiansen zich toen in Emmen. Enkele dagen vóór hem was tevens Student vervangen als opperbevelhebber van de *Heeresgruppe H* en wel door *Generaloberst* Johannes Blaskowitz, tevoren opperbevelhebber van de *Heeresgruppe G* die de Elzas en Zuid-Duitsland tegen de Amerikanen had verdedigd; deze zou in ons land bij de capitulatie begin mei nog steeds de hoogste militair zijn aan Duitse zijde.

Uit hoeveel militairen bestond dat Vijf-en-twintigste Duitse leger waarmee wij van begin november af te maken hebben? Vermoedelijk waren het ca. honderdtwintigduizend man, van wie men evenwel slechts ca. vijftigduizend man als fronttroepen mag beschouwen. De divisies waren aan de kleine kant en veel zware wapens hadden zij niet. Hun kwaliteit was over het algemeen niet hoog. Een deel van de soldaten was te oud, een deel te jong; er waren jeugdigen van zestien en vijftien, ja soms zelfs van veertien jaar die men als soldaat had ingeschakeld. De discipline van de eenheden had geleden. De militairen van de *Wehrmacht* voelden zich in Nederland nogal geïsoleerd. De meesten hunner maakten zich grote zorgen over het lot van familieleden en bekenden bij de grote bombardementen op de Duitse steden (de postverbindingen werkten traag) en menigeen besefte dat het er met Duitsland slecht voor stond. Honger leden zij niet maar hun rantsoenen waren plaatselijk aan de krappe kant. Aan sigaretten was van begin '45 af nog maar een kwart voor hen beschikbaar van wat zij tevoren hadden ontvangen, en sterke drank was er ook voor hen nauwelijks meer. Al die tekorten leidden tot talloze plunderingen. Ook vernielingen, vooral in gebouwen als scholen waarin troepen waren gelegerd, waren een aanwijzing dat de discipline verslaptte. Het aantal deserteurs nam toe (alleen al in december '44 werden bijna honderd militairen van de *Wehrmacht* gearresteerd door de *Feldgendarmarie* 'wegen Fahnenflucht oder unerlaubter Entfernung'²), niettemin was er in de eenheden als geheel nog een ruime mate van cohesie. De bevelen van de officieren werden opgevolgd, die officieren volgden de bevelen der hogere staven op en de hogere staven hielden zich aan Hitlers instructie: bezet Nederland moest hardnekkig worden verdedigd.

¹ *Hitlers Lagebesprechungen. Die Protokollfragmente seiner militärischen Konferenzen 1942–1945* (1962), p. 857. ² *WBN, Feldkommandantur 674, I c: 'Monatsbericht für Dezember 1944'*, p. 4 (CDI).